

Антониј Васиљевич Миронович\*

Универзитет у Белостоку

Пољска

## КОНТАКТИ СУПРАСАЉСКОГ МАНАСТИРА СА СРБИЈОМ, БУГАРСКОМ И СВЕТОМ ГОРОМ АТОНОМ ОД КРАЈА 15. ДО СРЕДИНЕ 16. ВЕКА

### Сажетак

*Супрасаљски манастир у 16. веку је одржавао блиске контакте са водећим православним центрима у земљи и иностранству. Блиски контакти манастира са Кијевом, Слуцком, Москвом, Србијом, Влашком, Бугарском и Грчком омогућили су да се у њему концентрише културно наслеђе многих народа. Супрасаљска лавра је постала важно место богословске мисли. Супрасаљски монаси, бранећи каноне Православне цркве, остали су отворени за нове филозофске и верске покрете. На отворену природу манастира утицала је његова локација на граници Литваније и Круне, па самим тим и на споју различитих верских и филозофских покрета источног и западног хришћанства. Утицај источнословенске и балканске културе видљив је у манастиру у збиркама манастирске библиотеке, архитектуре и иконописа.*

*Већ под архимандритом Сергијем Кимбаром 1532. године манастирска библиотека се састојала од 129 књига, укључујући 5 штампаних. Ф. Н. Добријански пише да је у то време библиотека имала 131 рукоом писану књигу. Рукописи су сакупљени током*

---

\* Редовни професор

*владавине прва четири архимандрита манастира (Пафнутије, Калиста, Антоније и Јона). За време њиховог наследника, архимандрита Сергија Кимбара, библиотека је обogaћена са још 74 рукописа. Инвентар манастирске библиотеке из 1557. године садржи више од 200 рукописа и штампаних књига. Године 1645. већ их је било 587. Занимљива је природа књига које се чувају у манастиру. Пре 1532. године, 43,3% или 56 њих било је богослужбене природе, 51,9% (67) књижевне природе, а 4,7% (6) су биле повеље, канони и црквени закони. Под архимандритом Сергијем Кимбаром, библиотека је попуњена са 80 књига, укључујући 74 рукописа. Резултати истраживања Јурија Лабинцева указују да су од тог укупног броја: 42 књиге биле богослужбене природе (Апостол, Служебник, Јеванђеље, Часослов, Минеј и др.), 34 – књижевне (Тумачење Светог Писма, историја, Житија светих итд.) и 4 друге сврхе (статути, канони, правила). Међу новонабављеним књигама 5 је написано на грчком језику.*

**Кључне речи:** *Србија, Бугарска, Света гора, Супрасаљски манастир.*

Супрасаљски манастир је у 16. веку био један од најзначајнијих верских центара на територији Велике кнежевине Литванске. О његовој историји и настанку објављено је много студија у пољској и страној историографији. На основу бројних извора знамо за ктиторе манастира и његове прве игумане. Према најновијим истраживањима, историја оснивања манастира датира још од 1495. године (1492?), када је новогрудски војвода и у исто време господарски маршал Александар Ходкевич (око 1457-1549) основао монашку братију у оближњем Грудоку. Чини се да је овај датум најаутентичнији, с обзиром на то да је супруга Ивана Ходкевича, Агњешка, са сином Александром и кћерком Аграфијом, претходно пуштена из татарског заточеништва. Приликом повратка из Златне Хорде, Ходкевичи су на своје земље позвали монахе који су тражили уточиште од Турака. Према усменом предању, ови монаси су раније боравили на Светој Гори Атонској у Кијевопечерској лаври

[50, стр. 71-72]. Ову теорију потврђује чињеница о богатом духовном искуству житеља манастира већ почетком 16. века, присуству у манастиру богате верске литературе и богослужбених књига писаних на Балкану, као и каснији контакти Супрасаљског манастира са Светом Гором Атоном [117, стр. 122-134]. Посебну улогу у стварању монашке братије преко реке Супрасаљ имали су Пафнутије Сеген и Александар Ходкевич [95, стр. 354; 99, стр. 109-132]. На захтев игумана Пафнутија Сегена, Александар Ходкевич је око 1497. године у Грудоку саградио или поправио тврђаву чија је улога била одбрана манастира.

Супрасаљски манастир је од првих година свог деловања одржавао контакте са другим манастирима, укључујући и иностране, и убрзо је постао један од најзначајнијих верских центара у Великој кнежевини Литванској у 16. веку. Блиске везе Супрасаљског манастира са Кијевом, Слуцком, Виљном, Москвом, Србијом, Влашком, Бугарском и са Светом Гором Атон омогућиле су да се у њему концентришу културна достигнућа многих словенских народа. Овај најзападнији православни манастир у другој половини 16. века је постао верски и културни центар општесловенског значаја.

Стварање манастира везано је за личност Пафнутија Сегена, првог супрасаљског игумана и аутора „Суботника или Поминика” [111, стр. 233-243; 31, стр. 10-12]. Из садржаја записа у супрасаљском „Суботнику или Поминику” произилази да је ктитор манастира, Пафнутије Сеген, пореклом из Бељска. Игуман Пафнутије је у „Суботнику или Поминику” намерно забележио своје грађанско порекло међу митрополитима, епископима, владајућим, православним кнезовима и другим племићким личностима у Великој кнежевини Литванској. „Здѣ родѣ Пахнотіевъ и пана Ивана Сегеневичъ изъ братією его” [9, 180; 58, 7]. Сегени су стављени у раван са духовним и световним племством. Поставља се питање: да ли је оваква разлика била само последица чињенице да је први супрасаљски игуман био његов представник Пафнутије, или је разлог био тај што је касније постао епископ двеју најбогатијих православних епархија: Владимиро-брестске (1512-1522) и Луцко-острошке (1523-1528) [112, стр. 41-59]. Посебно поштовање и признање породица Сеген је уживала и из других разлога.

Пафнутије Сеген је постао не само оснивач манастира, већ и његов први игуман. Он је, пре свега, дао све од себе да оснује прве цркве, пружи материјалну подршку манастиру и одреди његов

статус у Цркви. Нема сумње да је управо породица Сеген преузела финансијску одговорност приликом оснивања манастира у Грудоку. Тешко је замислити да је Ходкевич, недавно пуштен из турског заточеништва, располагао таквим средствима. Такође нема података о другим добротворима у стварању овог манастира. Избор Пафнутија Сегена, родом из оближњег Бељска, на место игумана уместо искусног светогорског или кијевског монаха, довео би до идеје да су представници породице Сеген финансијски учествовали у изградњи првих манастирских зграда. „Суботник или Поминик” јасно сведочи да је манастир основан „са вером и љубављу, жељом и трудом многогрешног свештеномонаха Пафнутија, пореклом из Бељска”. Стога није случајно што су представници ове породице забележени у истом извору после православних митрополита, епископа и најугледнијих грађана. Вероватно је да је у финансирању оснивања манастира учествовао градоначелник Бељска Иван Семенович, који је сарађивао са Ходкевичима, Радзивилима, Сапегима и другим владиним званичницима.

У првим годинама по оснивању манастира појавио се „Суботник или Поминик” манастира Супрасаљ, у којем је први игуман Пафнутије почео да бележи имена упокојене братије. За проучавање околности настанка манастира и улоге првог игумана манастира Пафнутија Сегена у овом процесу постоје два извора: „Летопис Супрасаљске лавре”, који је састављен око 1748. године, тј. два и по века после оснивања манастира [14, стр. IV; 49, стр. 72; 19, стр. 71] и поменути „Суботник или Поминик”. Запис у оригиналу јесте „Субботник или Поминник” [14, стр. 454-455; 38, стр. 789; 53, стр. 75-76; 51, стр. 128-131; 33, стр. 5-6]. Податак из „Суботника или Поминика” о игуману Пафнутију као ктитору манастира могао би се одразити у натпису који се помиње у „Опису” на столу постављеном у иконостасу: „црквени хроничар који је на трпези” [14, стр. 52; 85, стр. 35].

Податак о игуману Пафнутију, као ктитору Супрасаљског манастира, налази се и у наративу о настанку манастира у „Летопису Супрасаљске лавре”: „Почетком 1498. године у Грудоку, ову лавру или манастир почео је да оснива Високопреосвећени Александар Ходкевич, војвода града Новгорода и велики маршал Велике кнежевине Литванске. У својим наследним поседима, четири миље одавде и тамо, на први фонд поставио је монахе Св. Василија Великог, а да им још ништа није завештао, а први је био претпостављени

игуман Пафнутије Сеген. А када се монасима није допало ово место, након две године (...) замолили су ктитора (*Александра Ходкевича – А. М.*) да их оснује на другом, мирнијем месту. Овај светли Господин им је дозволио да га сами виде и изаберу. И тако су, уз ктиторску сагласност, направили дрвени крст и послали га из Грудока низ реку Супрасаљ, са намером да, на којем месту стане, ту буде њихово садржање (...). Предање каже да су монаси, после молитве, спустили у воду крст са честицом Часног крста [14, стр. 1-2]. Према овом извору, прво је подигнута мала дрвена црква Св. Јована Богослова и келије за монахе. Хроника даје податак да је под игуманом Пафнутијем 1503. године почела изградња велике цркве. Поменути записи који се тичу градње цркве указују да су се тичали храмова у Грудоку. „Код господина Александра Ивановича Ходкевича у близини Блудовске шуме, на ивици реке Супрасаљ” [14, стр. 17; 6, стр. 80-84]. Поводом освештавања нове цркве смољенски епископ Јосиф Солтан (1504-1507) поклонио је манастиру богато украшено јеванђеље, а митрополит Јона III (1502-1507) крст са честицом Часног крста [88, стр. 242; 122, стр. 71-72]. Из натписа на бочним странама крста произилази да је дар митрополита Јоне предат у присуству смољенског епископа Јосифа, владике Влади-миро-брестског Васијана II (1500-1512), представником Холмске епархије Александра (1503-1504) [66, стр. 32; 86, стр. 103; 132, стр. 618], као и многи други представници свештенства и грађана.

На значај овог манастира указивала је и чињеница да су прослави присуствовали многи духовни и световни великодостојници. Да ли би такав сусрет био могућ на месту неприпремљеном за ово, у самој шуми? Долазак митрополита Јоне са три епископа (Јосиф, Васијан, Александар) био је важан догађај и збио се у дворцу Александра Ходкевича. Ништа мање вредан није био дар смољенског епископа. Епископ је манастиру поклонио копију Смољенске иконе Богородице, која је убрзо постала широко поштована међу верницима [33, стр. 19; 58, стр. 455-456, 464]. Донација крста са честицом дрвета Часног крста манастиру од стране митрополита кијевског Јоне могла је да се деси на дан освећења велике цркве 1503. године, како подсећа „Суботник или Поминик” [14, стр. 454-459; 33, стр. 5-6; 37, стр. 180; 38, стр. 789; 58, стр. 7]. Ова чињеница доводи у сумњу веродостојност предања о спуштању крста у реку Супрасаљ 1500. године, јер те године монаси манастира у оближњем Грудоку још нису поседовали ову светињу.

Ако се дословно придржавамо записа из копије „Суботника или Поминика” из 1631. године, онда оснивање манастира у Грудку треба приписати 1492. години „По милости Духа Светога и Божанске и Животворне Тројице прослављеном Богу у години од постанка света 7000. индикта 3. уз дозволу благородног господина Александра Ивановича Ходкевича, почео је да се зида овај манастир у његовој наслеђеној шуми Блудовској, поред реке Супрасаљ, вером, љубављу, жељом и трудом многогрешног свештено-монаха игумана Пафнутија, родом из Бељска” [9, с. 8; 22, с. 547; 33, с. 5-6; 53, с. 75-76; 58, с. 7]. Према наведеном запису, можемо закључити да је манастир настао већ 1492. године. Поставља се питање: да ли је ово само грешка монаха преписивача Стефана Коханевича или су други истраживачи погрешили проучавајући оригинални „Суботник или Поминик” раног 16. век? Манастир у Грудку изнад реке Супрасаљ заправо је могао бити основан 1492. године, јер је супруга Ивана Ходкевича, Агњешка, кћерка кнеза Ивана Бељског, ослобођена из заточеништва заједно са сином Александром и кћерком Аграфијом уз помоћ Казимира Јагелончика. Краљ је умро 1492. и стога се овај догађај збио између 1484. и 1492. године. [95, стр. 361; 111, стр. 529-550; 113].

Функционисање манастира у близини подворја у Грудку изнад реке Супрасаљ показало се незгодним. Дворски живот је отежавао духовне праксе, а посебно пустињачки живот монаха. Из тог разлога су игуман и монаси тражили од Александра Ходкевича да премести манастир на друго место [52, стр. 71-73; 16, стр. 2; 30, стр. 143]. Монаси су тражили да се манастир помери низводно од реке Супрасаљ. На захтев игумана Пафнутија Сегена, Александар Ходкевич је, „разговарајући” са свештенством, изразио сагласност за нову локацију манастира. Овај догађај се догодио тек 1507. године, када је други добротвор манастира, епископ смољенски Јосиф Солтан, постао митрополит кијевски. Његово епископско хиротонисање извршено је у мају 1507. године. Промена локације манастира довела је до тога да су се неки од монаха вратили у Кијев, а остали су се преселили у место звано Сухи Груд, чиме је настала Супрасаљска лавра. [14, стр. 2, 42; 113, стр. 12-18; 123, стр. 11-50]. Ако се идеја о премештању манастира појавила 1507. године, онда манастир није могао одмах да почне да функционише на новој локацији. На месту Сухог Груда било је потребно изградити нове храмове. Највероватније су монаси остали у околини замка у Грудку до краја 1507. године.

Извори који се тичу манастира Супрасаљ пре његовог премештања на нову место не указују на његову локацију, јер је одлучујући фактор био дворца Ходкевича. Тек каснији документи указују на тачну локацију манастира на обалама реке Супрасаљ, на месту Сухог Груда, између река Березовке и Грабовке. У почетку, у Грудок, монаси су радили по правилима светогорских манастира. Монаси су живели у својим келијама у шуми, окупљајући се у цркви само суботом и недељом на заједничким богослужењима. Извори не наводе у чију част је црква освештана, али је вероватно реч о Св. Јовану Богослову, о коме говори „Суботник или Поминик” [33, стр. 12; 58, стр. 6].

Московско-литвански рат, који се водио почетком 16. века, захватио је углавном источне границе Велике кнежевине Литванске, посебно Смољенску област. Ходкевичеве слуге су обавестиле смољенског епископа Јосифа Солтана о стварању православног манастира на реци Супрасаљ. Смољенски архипастир је савршено разумео значај новог манастира и 1504. године, када је од пољског краља Александра добио део земаљске службе у Сурашкој области за своје заслуге у рату са Московском кнежевином и као надокнаду за изгубљене поседе, пренео у манастир [17, стр. 1-6; 94, стр. 61]. Формално, ова предаја се догодила 11. маја 1506. године, када је епископ Јосиф успоставио директан контакт са Александром Ходкевичем [6, стр. 81-83; 19, стр. 6-9; 14, стр. 6-9]. На основу доступних извора, тешко је утврдити какву је улогу у овој донацији имао игуман Пафнутије Сеген.

Поуздано можемо рећи да је игуман манастира сарађивао са епископом смољенским. Вероватно је уз његову помоћ, а можда и на његову молбу, епископ Солтан, заједно са ктитором, саставио нову повељу за манастир. Ова повеља заслужује посебну пажњу јер дефинише принципе за избор новог игумана манастира. У овом случају, одлуку о избору игумана нису донели ктитори, како је то било уобичајено у Великој кнежевини Литванској, већ сами житељи манастира. Монаси су између себе бирали игумана. Овакав принцип избора ректора сведочио је о високом духовном искуству житеља манастира. Број монаха је морао бити велики, а већина њих морала је имати велико искуство монашког живота [46, стр. 168].

Пафнутије Сеген је постигао високу организацију монашког живота у манастиру. Строга правила живота у новом манастиру требало би да, по мишљењу ктитора, доведу до стварања манастира у коме би монаси живели са високим моралом и подвизавали



се. Монаси својом појавом треба да духовно привуку не само православне хришћане, већ и неправославне хришћане. Патријарху Јоакиму I упућена су правила монашког живота у манастиру, која су послали на одобрење Александар Ходкевич и Јосиф Солтан [14, стр. 3-5; 18, стр. 1-3; 32, стр. 54-56, 136]. Краљ Александар је лично обавестио цариградског патријарха о стварању манастира од стране Александра Ходкевича у свом домену, Блудовским шумама на обалама реке Супрасаљ. Такође, сам власник Грудока је писао писмо патријарху, у којем је обавестио примаоца о изградњи „чувене цркве” у част Пресвете Богородице и преносу средстава за делатност манастира [19, стр. 12-13; 33, стр. 16-17].

Патријарх Јоаким I је са задовољством прихватио поменута писма, захвалио се ктиторима манастира Александру Ходкевичу и Епископу Јосифу Солтану за њихов труд и послао благослов манастиру, призвавши на њега благодат Светог Духа. Патријарх је одобрио и повељу о монашком животу манастира [19, стр. 11; 14, стр. 3-5; 33, стр. 17]. У оригиналном патријаршијском томосу, који се чувао у манастиру далеке 1867. године, могле су се прочитати веома значајне формулације које су се разликовале од преписа на латинском језику. „Јоаким, милошћу Божијом, Архиепископ Цариградски, Васељенски Патријарх Новог Рима. Некада славни краљ и велики кнез целе Литваније у својим списима приказан и нашој самости, као маршал своје државе, побожни и православни и величанствени Господин Александрo, син господина Ивана Ходкевича, од свога имена и од свога блага и од свога труда, на својој отаџбини и дедовини у Блудовској шуми на обали реке Супрасаљ, од темеља сазида и изнесе часни манастир названи Пречиста Владичица наша Богородица, Часног Њеног Благовештења. Такође ћу у овом послању сетити се и оног православног Господина Александра, Који је из темеља подигао овај пречисти манастир, и приложио му, из своје отаџбине, да црква Божија на њој вечно стоји, а они који тамо живе да се наживе од ње у славу Христа Бога и родитеља његових у спомен вечни. Јер он је ктитор и смирење наше видећи његову срдачну љубав према Богу, од свог рада и од свога блага, богољубиво постави из темеља часну братију. За ово благосиљамо ктиторе, Господина Александра и епископа смољенског Јосифа и напоре њихове, нека је савршена Богу њихова жртва, и нека је на њих милост Господа Бога кроз цео век и убудуће. (...)”<sup>1</sup> [18, с. 3].

<sup>1</sup> Иоакимъ милостію Божію Архіепіскопъ Константинопольскій, Новаго Рима вселенскій Патріархъ. Понеже славный краљ и превеликій князь всей Литвы в своихъ писанихъ



Пафнутије Сеген је настојао да обезбеди правни статус и материјално стање свог манастира. Јосиф Солтан и Александар Ходкевич су 26. фебруара 1507. године добили у Виљни од краља Сигисмунда Старог потврду о преносу у манастир шест земаљских служби које је примио смољенски епископ 1504. године [6, стр. 83-84; 14, стр. 22-24]. У другом документу, епископ Јосиф Солтан је замолио Александра Ходкевича, господарског маршала, пунског гувернера, да се побрине за поседе који су пренети у манастир и за заштиту манастира. „Узећу у заштиту и од неправди бранити та имања и народе и земље и поћи ћу и рећи господину Александру Ивановичу Ходкевичу, и по њему његовој деци и његовим потомцима и њиховим бојарима и слугама, зато што манастир у његовој отаџбини стоји. Зато што су ктитори тога манастира и морају да га бране од свих неправди (...)” [6, стр. 80-82, 129-134; 14, стр. 7].

Јосиф Солтан, који је у фебруару 1507. постављен на митрополитску столицу, подржао је намере монаха да се манастир премести на нову локацију. Године 1507. епископ Јосиф је пред Александром Ходкевичом подржао захтев игумана Пафнутија и монаха да се манастир премести из Грудока на нову локацију. Епископ Јосиф је из личног искуства савршено разумео ситуацију у којој се налази манастир и убедио је белоруског магната да изрази своју сагласност за нову локацију манастира. Анализирајући прве записе Александра Ходкевича о обезбеђивању дрвне грађе за изградњу нових манастирских зграда, можемо закључити да су прве инвестиције на локалитету Сухог Груда биле дрвене. Међутим, убрзо се појавила идеја о изградњи каменог храма. Узимајући у обзир званичну забрану градње камених цркава на територији Велике кнежевине Литванске, за изградњу оваквог храма била је неопходна сагласност краља. Игуман Пафнутије Сеген је упутио такав захтев

---

показаномъ и нашей сиренности, како маршалокъ его державы Благочестивый и православный и великолепный Панъ Александро, сынъ Пана Ивана Ходкевича, отъ своего имѣнія и отъ своего скарбу и отъ своего труда, на своей властной отчизне и дѣдине у пущи блудовской у скрай рѣки Супраслы, и сфудоменту созида и вънесе честный монастырь по имени Пречистыя Владичица наша Богородица, Честнаго Ея Благовѣщенія. Такъ же своимъ посланіемъ воспомяну намъ той православный Панъ Александро, Еже и сфудоменту воздвигну тую пречистую обитель, и приложи кней, отъ своее отчизны очемъ бы мѣла церково божия на вѣки стояти, и живущимъ внеи чимъ бы мѣли поживитися во славу Христу Богу и родителемъ его впамять вѣчную. Помеже онъ есть ктиторъ и смирение наше видячи его сердечную любовь еже имати к Богу, ижъ отъ своего труда и отъ своего скарбу, постави боголюбезно отъ фудомента честью обитель. За то благославлаемъ ктитори, Пана Александра і епископа смоленского Юсифа и труды ихъ, да есть жертва ихъ совершена къ Богу, и отъ Господа Бога милости на нихъ да есть всий вѣкъ и вбудущий.

краљу почетком 1509. године. Средином марта 1509. Сигисмунд Стари је изразио сагласност за изградњу каменог храма. „Игуман супрасаљски Пафнутије се ударао по челу како ће својим радом... (...) саградити манастир у шуми господина Александра Ходкевича на реци Супрасаљ и замолио нас да дозволимо да црква и манастир буду подигнути. Иначе, из наше љубазности на његову молбу, дозволили смо му да подигне цркву и манастир у шуми господина Александра Ходкевича, где би желео да гради” [6, стр. 1; 12, стр. 3; 32, стр. 55; 33, стр. 21; 53, стр. 75; 58, стр. 45; 67, стр. 72].

Тек пошто је добио такву сагласност, игуман Пафнутије је могао да почне да спроводи своје планове. Градња цркве почела је октобра 1510. Године 1509. и у првих девет месеци 1510. припремљени су потребни материјали. Средином октобра 1510. године манастир је посетио митрополит Јосиф Солтан. Из писма Александра Ходкевича произилази да је митрополит био „у манастиру на реци Супрасаљ” [7, бр. 66; 14, стр. 13-16; 16, стр. 9-14]. У својој привилегији од 15. октобра 1510. године, митрополит је написао да: „нашом добром вољом и доприносом градимо манастир уз помоћ монаха заједничке братије код господара Александра Ивановича Ходкевича, на родној груди Блудовској шуми, на ивици реке Супрасаљ, на острву између речних извора река Грабовке и Березовке” [59, стр. 19-23; 33, стр. 22].

Под игуманом Пафнутијем Сегеном, манастир на реци Супрасаљ је добио посебну патријаршијску пажњу, а његов игуман је именован као: „игуман Благовештенског патријаршијског братства”. Тешко је утврдити разлоге за такву пажњу новоствореном манастиру цариградског патријарха. Свакако, да би се патријаршијски патронат проширио на манастир, сам захтев његових ктиторa није био довољан.

Учешће игумана Пафнутија у локалној катедрали у Вилни било је од великог значаја за манастир и његовог игумана. Виленски сабор, који се састао крајем 1509. – почетком 1510. године, дефинисао је 15 принципа за регулисање односа духовне и световне власти. Циљ је био да се ослаби утицај лаика на црквена именовања и ојача престиж духовних власти. Током састанака донете су резолуције у вези са односом свештенства према световним властима, утврђена су начела избора кандидата на црквене функције, решавана су питања везана за живот свештенства и црквеног суда [23, стр. 5-18; 105, стр. 223, 225].

Виленски сабор је разматрао случај Супрасаљског манастира, који је добио потврду свог статуса у посебном томосу цариградског патријарха Јоакима [14, стр. 3-5; 19, стр. 1-3, 15; 46, стр. 168; 13, стр. 524-529; 6, бр. 29; 32, стр. 57, 139; 58, стр. 24-27]. Такође не чуди што се на Сабору игуман Пафнутије помиње други после Јоне, настојатеља Кијевопечерске лавре, јер је манастир на реци Супрасаљ био под директном јурисдикцијом цариградског патријарха [33, стр. 16-17; 113, стр. 34-35].

У Виленској катедрали 1509-1510. донета је одлука да се на епископску столицу изабере супрасаљски игуман Пафнутије Сеген. Неколико епископа Кијевске митрополије било већ је било у дубокој старости. То се посебно односило на Владириро-брестског епископа Васијана II. Према речима митрополита Јосифа Солтана, најпогоднији кандидат за ову катедру био је игуман Пафнутије. Тако је супрасаљски игуман постао „именовани” епископ и преузео управу над епархијом после смрти епископа Васијана II. Његову кандидатуру није подржао само митрополит Јосиф, већ и паства, православна елита: кнез Фјодор Јарославович, кнез Константин Острошки, кнегиња Елена Ивановна и Александар Ходкевич [114, стр. 71-82].

После избора игумана Пафнутија за епископа Владириро-брестског, митрополит Јосиф Солтан је 15. октобра 1510. године саставио нову повељу за Супрасаљски манастир [20; 54]. Подударност у времену ова два догађаја указује да су оба јерарха настојала да задрже контролу над манастиром у развоју. У светлу нове повеље, нови игуман више није имао иста права као Пафнутије Сеген. Повеља је одредила улогу манастира у црквеном животу тог времена. Митрополит је желео да манастир својим строгим правилима унутрашњег живота изазива поштовање код православних и неправославних. Задатак монаха био је да учвршћују веру међу православним становницима западних области Велике кнежевине Литванске, а код неверника развијају поштовање према Цркви. У Повељи се скреће пажња на запис који се односи на монашку келију. У њему је било могуће држати само одећу, књиге и предмете неопходне за манастирски рад. Митрополит Јосиф је познавао житеље манастира, међу којима је било много образованих људи који су знали да читају, пишу, преписују и објашњавају богослужбене текстове.

Поставља се питање, у коју сврху је манастир добио нову повељу, пошто је већ имао правило монашког живота потврђено посебним томостом цариградског патријарха Јоакима из 1505. године? Нова повеља је утврдила принципе општебратског манастира на месту нове локације братства. Претходна повеља утврдила је полуиспосничка начела монашког живота, којим су монаси живели у околини Грудока. Треба обратити пажњу на строгост прве повеље монашког живота у Супрасљу. Многи монаси су положили све нивое монашког постризања и постали схимомонаси. Међу њима је било неколико пустињака који су живели у засебним ћелијама у шуми, ван манастира. Промена локације манастира довела је не само до промене у природи монашког живота од анахорета (полуиспосника) до коенобитског (ценобитског), већ и до одласка неких од монаха у Кијево-печерску лавру и на Свету Гору Атонску.

У повељи митрополита Јосифа од 15. октобра 1510. године није било речи о изградњи камене цркве. Сходно томе, тек после овог датума су почели или настављени радови на изградњи храма Благовештења Пресвете Богородице. Из овога произилази да је игуман Пафнутије Сеген започео, али није завршио градњу камене Благовештенске цркве. Са великим степеном вероватноће може се тврдити да је супрасаљски игуман саградио дрвену цркву Св. Јована Богослова, која је освештана 25. маја 1511. године. Од тог тренутка, као именовани епископ Владимиро-брестски, Пафнутије више није боравио у манастиру, већ је вероватно боравио у Бресту. Пафнутије је напустио манастир у веома добром духовном и материјалном стању. Неколико десетина монаха са великим искуством у монашком животу гарантовало је стабилност манастира. Широка улагања, прикупљање богате збирке рукописа, почетак изградње Благовештенске цркве омогућени су захваљујући Пафнутију који је примио бројне поклоне и донације од представника православне елите, попут кнегиње Елене, Александра Ходкевича, господарског маршала (1506-1509), Ивана Сапеге, подлашког војводе, или Јосифа Солтана, митрополита кијевског [58, стр. 62]. Први игуман Супрасаљског манастира, већ вршећи архипастирску службу Владимиро-брестског и луцко-острошког епископа, није заборавио на свој манастир [112, стр. 41-59, 84-98]. О његовом блиском односу са манастиром сведоче рукописи које је слао у манастирску библиотеку и бројни записи у Супрасаљском суботнику или Споменици имена људи који живе на Волињу и Пољесју.

\*

Супрасаљски манастир, као један од најзначајнијих центара монашког живота у Великој кнежевини Литванској у 16. веку, одржавао је блиске контакте са сличним центрима у самој Кнежевини и ван ње. Блиски односи манастира са Кијевом, Слуцком, Виљном, Москвом, Србијом, Влашком, Бугарском и Светом Гором омогућили су му да концентрише културна достигнућа многих словенских народа. Супрасаљски манастир заузима неоспорно место у историји Православне цркве, њеног краја и културе многих народа. Ово најзападније православно монашко средиште у другој половини 16. века претворено је у културни центар пансловенског значаја. Тешко је издвојити још један центар у којем су се у толикој мери концентрисала најбоља достигнућа различитих области културе и у коме су се тако интензивно развијали контакти са културом других словенских народа, а дубоке античке традиције органски улазиле у живот наредних векова. Утицај култура источнословенских и балканских народа испољавао се на територији манастира у архитектури и иконографији, унутрашњем уређењу цркава и у збиркама манастирске библиотеке.

Библиотека је садржала много примера да је Супрасаљски манастир одржавао блиске контакте са српским и бугарским манастирима [71, стр. 187-194; 121, стр. 45-62; 55, стр. 23-35; 83, стр. 247-285]. Традиција блиских контаката између манастира Велике кнежевине Литванске и Србије и Бугарске постојала је већ 1415. године, када је Григорије Цамблак постао кијевски митрополит [131, стр. 211-234]. Од рукописа преписаних у Супрасљу, од највреднијих су биле похвалне речи Климента Охридског, Доротејева поука и житије Саве Просвећеног и Јована Златоустог [14, стр. 54; 9, бр. 61; 56, стр. 131], или дела митрополита Григорија Цамблака (Похвала тројици отрока, Тумачење Чаше Соломонове и Житије словенског светитеља), а посебно његове празничне беседе: *На Рођење Јована Крститеља*, *На Успеније* и *Похвалну реч Јевтимију Тарновском* [37, стр. 106-107, 117, 122-123, 224-227]. Ове књиге су се налазиле у манастирској библиотеци већ у првој половини 16. века [9, бр. 61, 62; 56, стр. 131]. Дела Григорија Цамблака, *Похвална реч митрополиту Кипријану* и *Похвална реч Јефимију Тарновском*, садрже црквену српску и бугарску терминологију.

Потврда повезаности манастира са Србијом било је уврштавање житија Св. Саве Српског у Кодекс 16. века, а у богослужбени Минеј за фебруар (середина 16. века) служба Св. Симеону Српском [37, стр. 286]. У Минеју за октобар (середина 16. века) смештена је служба Св. Арсенија Српског са карактеристичним записом: „на овај исти дан Светог Уроша, ктитора овога места, а посебно нове ове цркве.” Ова примедба је преписана из српског рукописа, који се, по свој прилици, налазио у цркви Успења Пресвете Богородице у Неродимљи на Косову Пољу, или у манастиру Рођења Пресвете Богородице у Скопљу [72, 330-331; 59, стр. 196-205], чији је покровитељ био канонизовани краљ Стефан IV Урош Душан (1308-1355). Рукописи који су доспели у манастир Супрасаљ изгубили су јужнословенски карактер и добили староруске црте [81, стр. 15-20; 75, стр. 184-192]. У новој верзији они су преписивани, а често и уређивани, и распрострањивани по земљама Велике кнежевине Литванске и Круне [29, стр. 13-127; 116, стр. 541-542].

Може се навести више примера утицаја балканске књижевности у супрасаљским рукописима; на пример, „Књига Великог Василија Кесаријског, новонаписана”, реч Ђорђа Пизиде: „Хвала Богу за стварање свега створеног” (к. 294v-312) [37, стр. 68]. Рукописи су видљиви докази јужнословенског утицаја на руску писменост [77, стр. 131].

У кодексу који се чува у библиотеци кијевског манастира Св. Михаила, постојало је осам супрасаљских споменика 16. века [65, стр. 164-179; 117, стр. 122-134]. Већина њих је потврдила блиске везе Супрасаљског манастира са Светом Гором Атоном и балканским манастирима. Ови споменици су:

1) *Писмо непознатом по имену латинском архиепископу од 1511. године* [14, стр. 54; 4, л. 1-21; 65, стр. 169-170; 29, стр. 123-127; 33, стр. 34; 116, стр. 541-542; 118, стр. 15; 107, стр. 692-704]

2) *Посланица мађарског краља Јануша монасима Свете Горе Атон од 1534. године* [4, л. 21v-26; 65, стр. 170-171; 116, стр. 541; 118, стр. 15; 108, стр. 146-147]

3) *Одговор Атонских монаха на посланицу краља мађарског Јануша Заполија од 1534. године* [4, л. 26v-29; 65, стр. 170-171; 116, стр. 541; 118, стр. 15; 108, стр. 147]

4) *Прича о пустошењу Атона од стране Латина 1276. године, преписана у Супрасаљском манастиру 1546. године* [1, нр. 31, л. 41; 9, нр. 57, 103; 15, стр. 734-738; 63, стр. 154-186; 116, стр. 541; 118, стр. 15; 108, стр. 147]

5) *Разговор хришћанина са јеврејином о вери и иконама* [4, л. 157-169; 65, стр. 171-173; 64, стр. 349-380; 116, стр. 542; 118, стр. 16; 108, стр. 145]

6) *Посланица Латињанима* од 1581. године [4, л. 157-169; 65, стр. 171-173; 64, стр. 349-380; 116, стр. 542; 118, стр. 16; 108, стр. 146]

7) *Легенда на безбожном, прљавом латинском, коју су папинци измишљали у својој поганој вери* [4, л. 205-208; 40, 56-74; 65, стр. 173-174; 68, стр. 86; 116, стр. 542; 118, стр. 16; 108, стр. 146]

8) *састав: Ново учење у Литванији под називом Логотети* [65, стр. 174-175].

Неки фрагменти првих пет дела понављају се у другом издању, смештеним у Супрасаљском манастиру 1578. године и преписаним 1580. године [21, стр. 1-41; 44, стр. 168; 40, стр. 58-59]. Садрже оштру полемику са учењима протестантизма, јудаизма, католицизма и ислама. У земљама Велике кнежевине Литванске популарност је стекао „Спис против Лутера”, састављен у Супрасљу 1570. године, усмерен против присталица реформације [24]. Писар ове књиге био је Свети монах Јевстатије [21, стр. 1-41; 116, стр. 541-542; 121, стр. 108]. У манастир је донео пергаментно јеванђеље из 13. века и чувао га у својој келији док је још био архиђакон [116, стр. 542; 118, стр. 16; 108, стр. 146; 35, стр. 26; 92, стр. 71].

Још један пример сталних контаката супрасаљских монаха са српским манастирима је делатност монаха Арсенија. Супрасаљски монах Арсеније, свештеник који је раније носио име Алексије, 1530. године је преписао дело Св. Јована Климакуса „Лествица”. „Књига Лествице на полдести”<sup>2</sup> је у манастиру била до 1530. године. Рукопис је два пута преписан средином 16. века [9, бр. 246, 247]. Услед сукоба који је настао са архимандритом Кимбаром, јеромонах Арсеније је узео са собом дело Св. Јована Климака „Лествица” и отишао у светогорски српски манастир Хиландар<sup>3</sup> [34, стр. 104; 92, стр. 61, 111; 56, стр. 133]. Ово није био изолован случај уклањања рукописа из манастирске библиотеке. За време игумана Сергија Кимбара у балканске манастире извозиле су се и друге књиге [11, к. 4; 14, с. 55; 91, с. 38].

<sup>2</sup> Ради се о формату књиге. Десть је мерна јединица за 24 преписивачка листа (врста дрвног табака). Полдесть је половина од тога, што је по формату погодније за ношење и коришћење. (прим. прев.)

<sup>3</sup> „У лето 7038. (1530), индикта 3, исписана би књига Лествичник манастиру општем у братству Благовештења Пресвете Богородице и Светог Јована Богослова, на Реци Супрасаљ, жељом и руком многогрешног монаха Арсенија, који је био недостојан свештеник у световном животу Алексејевом”.



Контакте Супрасаљског манастира са Србијом потврђује и најстарије српско издање житија Светих виленских мученика Антонија, Јована и Јевстатија, које се чува у манастирској библиотеци. Белоруска верзија житија виленских мученика појавила се касније, иако је по форми и садржају била блиска српској. Потврда утицаја јужнословенске културе на белоруску била је чињеница да су се у Супрасљу налазила српска издања бројних верских дела, на пример „Хожденије Арсенија Солунског” [72, стр. 330-331; 59, стр. 196-205]. У Супрасљу је био познат и српски оригинал приче о Тристану и Изолди. На порекло рукописа указује његов наслов: „Почиње прича о витезовима из књига српских” [71, стр. 190-194].

У Супрасаљској библиотеци налазили су се и споменици световне старе белоруске књижевности, који су настали под српским и бугарским утицајем. „Живот Александра Великог”, објављен у Кракову 1550. године на белоруским територијама, допуњен је српским записима [71, стр. 187-189]. Наведени примери указују не само на ексклузивност Супрасаљске библиотеке, већ указују и на интензиван утицај српске и бугарске верске и световне књижевности на белоруским земљама. Српски и бугарски утицаји били су евидентни у темама, форми и језику књижевних дела. Српски културни утицај у 16. веку настаје у периоду развоја ренесансе, интелектуалне ревитализације јавности у Великој кнежевини Литванској. Збирке библиотеке Супрасаљског манастира из овог периода указују на српске утицаје у темама, форми и терминологији књижевних дела.

\*

Непосредне везе Супрасља са српском културом потврђује и унутрашња декорација Благовештенске цркве. Најзначајније улагање манастира било је у храм Благовештења Пресвете Богородице. Оригиналноост дворске архитектуре храма лежи у комбинацији готичког и византијског стила. Реализација овог пројекта довела је до израде ретко виђеног дизајна црквеног свода, изградње четири минијатурне угаоне куле и бројних пушкарница у главном венцу. Дизајн храма подсећа на цркве-тврђаве Св. Софије у Полоцку, Синковиче, Маломожејково [93, стр. 19-22; 41, стр. 249-311; 89, стр. 88-90; 42, стр. 48-52; 97, стр. 355-396; 120; 69, 222-237; 128]. Архитектура Благовештенске цркве у Супрасљу одражавала је утицаје руско-византијског и готичког градитељства. Ово је изузетан пример међусобног прожимања источних и западних култура.

Унутрашња декорација храма такође указује на снажан византијско-руски културни утицај у западним областима Велике кнежевине Литванске. За време архимандрита Сергија Кимбара, група иконописаца под вођством „Србина Нектарија” украсила је унутрашњост цркве фрескама<sup>4</sup> [14, с. 52]. Кратак помен исплате одговарајућег износа иконописцу за рад на иконостасу не дозвољава нам да тачно утврдимо ауторство фресака. Често су на руским земљама исти иконописци били аутори икона и зидних слика. Највероватније се иста ситуација десила и у Супрасљу. Фреске је осликала група иконописаца под руководством мајстора из Србије. Станислав Ставицки поистовећује Нектарија, који је осликавао Супрасаљ, са аутором чувеног „Типика-Јермини”, приручника за фрескосликарство. Према речима пољског истраживача, у техничком смислу, фреске су у великој мери у складу са препорукама „Типика-Јермини” [126, стр. 30-35; 61, стр. 211-225; 62, 255-281; 124, стр. 38-48; 125]. Ако прихватимо ову хипотезу, онда је аутор супрасаљских фресака био не само уметник, већ и теоретичар уметности, чије су препоруке биле широко коришћене на Балкану.

Стилистика фресака подсећа на споменике српског монументалног сликарства, а посебно на сликарство Манастира Манасије 1418. године [70, стр. 345-371]. Они су један од ретких примера византијске иконографије у пољским и белоруским земљама који нема директне или индиректне везе са Суздаљском Русијом или са традиционалним центрима иконописа у Галичко-Волинској Русији. Иконографски тип супрасаљских фресака је сличан позновизантијској уметности раног 15. века у периоду тзв. „ренесансе Палеолога”. Српска школа зидног сликарства имала је велики утицај у суседним земљама због обиља иконографских призора и доступности њених поједностављених облика. Била је веома популарна међу манастирима. Ово је већ био други талас пресељења српских уметника на север и у руске земље, после оног који се десио већ у 13. веку. Поређење супрасаљских фресака са чувеним српским сликарством у Охриду, Каленици, Љубостињи, Раваници, Манасији указује на заједничку традицију и аналогичне представе<sup>5</sup>. Типови

<sup>4</sup> Србину Нектарију, сликару, за топли Деисис цркве дато је 6 копејки гроша, и црквено злато. За две светости, јер је три светитеља и три преподобна насликао, 9 копејки гроша, и црквено злато. = „Србину Нектарию, маларю, за Деисусец теплое церкви дано коп 6 грошей, а золото церковное. За две святости, што он же робил трех святителей и трех преподобных 9 коп грошей, а золото церковное”.

<sup>5</sup> S. Szymański, *Freski z Supraśla. Próba rekonstruowania genealogii*, „Rocznik Białostocki”, t. XI, 1972, s. 161-181.

неких фигуративних композиција у Супрасаљској ликовној декорацији позајмљени су из српског монументалног сликарства. Пример балканског утицаја у супрасаљским фрескама је богат планински и архитектонски пејзаж као позадина композиције слике<sup>6</sup>. Фреске су приписане српској средњовековној иконографији, под утицајем западноевропског сликарства, посебно италијанског. Детаљи одеће и оружја, тунике, огртачи, појасеви, облици мачева и штитова носе византијско-српски карактер. У сликарству Благовештенске цркве дошло је до комбиновања разних елемената сликарства, као што је то био случај на Балкану и у Грчкој.

Детаљан опис композиције фресака, са аналогијама са живописом у другим црквама, саставили су Александар Рогов и Александар Семашко<sup>7</sup>. Иконографски циклус био је карактеристичан за традиционално српско монументално сликарство. Развој српске иконографије заснивао се првенствено на византијском канону и стога је већина српских и бугарских иконописаца проучавала иконографију под руководством грчких мајстора. Мало њих с почетка 16. века може се посматрати на руским земљама Велике кнежевине Литванске. Један од иконописаца који је дошао са Балкана био је Нектарије, који је израдио фреске и иконостас Благовештенске цркве у Супрасљу.

\*

Посебно место у контактима Супрасаљског манастира са српским манастирима заузима Св. Мученик Антоније Супрасаљски, који је са именом Онуфрије дошао у Супрасаљски манастир почетком 16. века.<sup>8</sup> После неколико година живота у манастиру, монах Онуфрије је пострижен у велику схиму са новим именом Антоније

<sup>6</sup> Z. Lebiedzińska, *Freski z Supraśla. Katalog wystawowy*, Kraków 1968, s. 26.

<sup>7</sup> А. И. Рогов, *Фрески Супрасля*, с. 343-358; А. Siemaszko, *Malowidła ścienne cerkwi Zwiastowania w Supraślu. Rekonstrukcja programu ikonograficznego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z historii sztuki”, z. 21, Kraków 1996, s. 13-58; tenże, *Freski z Supraśla: unikatowy zabytek XVI-wiecznego pobizantyńskiego malarstwa ściennego*, Białystok 2006.

<sup>8</sup> А. А. Турилов, *Житие преподобномученика Антония Супрасльскаго и славянские жития балканских новомучеников XVI в. (к постановке проблемы)*, „Hagiographia Slavica”, ed. Herausg. von J. Reinhart, Munchen-Berlin-Wien 2013, („Wiener Slawistischer Almanach. Sonderband”. Bd. 82), s. 265-273; *Ὁ νεομάρτυς Ἀντώνιος ὁ Καρεώτης*, [w:] Ἀντώνιος Αἰμίλιος Ταχιάος, *Ἀγνωστὴ Ἀθλόνιτες νεομάρτυρες, Ἀγιορειτικὴ βιβλιοθήκη*, Ἅγιον Ὄρος 2006, s. 11-49; Antoni i Marcin Mironowicz, *Św. Antoni Supraski*, Białystok 2014; A. Mironowicz, *Święty Antoni Supraski*, „ΕΛΠΙΣ” Czasopismo Katedry Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku, R. XVII (XXVIII), z. 29 (42), Białystok 2015, s. 11-24.

и замолио је игумана Пафнутија за благослов за његово пресељење на Свету Гору. Хтео је да иде у хришћанске земље које су заузели Турци, да би дао свој живот за Христа. По доласку на Свету Гору, Антоније се настанио у кули Св. Саве Српског. Поставља се питање: где се тачно супрасаљски монах настанио на Светој Гори Атонској? У то време постојале су три куле Св. Саве Српског. Први је саграђен у старом руском манастиру, где је Св. Сава био приликом свог првог боравка на Светој Гори. Друга кула се налазила у српском манастиру Хиландару, а трећа у престоници Атонске републике, граду Каријесу<sup>9</sup>. Према А. Турилову, монах Антоније се настанио у келији у Каријесу, званој „Τυτῆχαιό”, која је имала своју повељу и кулу<sup>10</sup>. Келију је саградио Св. Сава, син српског краља Симеона Немање (1167-1196), око 1199. године<sup>11</sup>. После се Св. Сава настанио у Хиландару 1197. године и две године касније је саставио свој типик, на основу повеље Св. Саве Јерусалимског<sup>12</sup>. Келија и монаси који су у њој живели били су веома поштовани у Атонској републици, посебно крајем 15. и почетком 16. века. Келија је призната као посебан манастир, а братија која је живела у њој имала је свог представника у Агиоритској катедрали<sup>13</sup>. Свети Антоније је стигао на Свету Гору пре 1507. године, а његова мученичка смрт наступила је 17. фебруара 1508. године, после мученичке смрти Св. Јована из српског града у Македонији Сера.

Житије Св. Антонија Супрасаљског састављено је у једном од атонских манастира на основу сведочанства монаха. Овај живот је био познат супрасаљским монасима јер су многи светогорски монаси живели у православним манастирима на територији Велике кнежевине Литванске. Додатак „Прологу” из 15. века житија Св. Антонија Супрасаљског указује да је личност мученика

<sup>9</sup> Αντόνιος Αιμίλιος Ταχιάος, *Ένα άγιορειτικό μοναστήρι πού χάθηκε: Η παλαιά Μονή Ρωσικού, όπως την περιγράφει ο Βασίλειος Γρηγορόβιτς Μπάρσχυ, „Αφιέρωμα отή μνήμη του Σωτήρη Κίσσα”, Θεσσαλονίκη 2001, с. 619; С. Ненадовић, *Осам векова Хиландара. Грађење и грађевине*, Београд 1997, с. 21-23; В. Кораћ, М. Ковачевић, *Манастир Хиландар. Конаци и утврђење*, Београд 2004, с. 58-62.*

<sup>10</sup> А. А. Турилов, *Антоний Супрасальский*, с. 680; *Ο νεομάρτυς Αντόνιος ο Καρεώτης*, с. 30.

<sup>11</sup> *Манастир Хиландар*, Београд 2000, с. 14-15; Пав. К. Хрѣсто, *Το άγιον Όρος*, Αθήνα 1987, с. 107.

<sup>12</sup> А. Е. Tachiaos, *Le monachisme serbe de Saint Sava et la tradition hésychaste athonite*, „Hilandarski sbornik”, vol. I, Београд 1966, с. 83-89; М. Живојиновић, *Светогорске келије и пиргови у средњем веку*, Београд 1972, с. 91-102; А. Е. Тахиаос, *Улога светог Саве у оквиру словенске књижевне делатности на Светој Гори*, „Међународни научни скуп Сава Немањић Свети Сава. Историја и предање. Децембар 1976”, Београд 1979, с. 85-89.

<sup>13</sup> А. Фотић, *Света Гора и Хиландар у Османском царству XV-XVII век*, Београд 2000, с. 266-267; *Ο νεομάρτυς Αντόνιος ο Καρεώτης*, с. 31.

изазвала опште поштовање код монаха. Супрасаљски мученик је био укључен у гроно древних светаца, који су били универзално поштовани у својим земљама. Аутор најновије верзије кодекса настојао је да новомученику да чин једнак чешким, српским и московским светима<sup>14</sup>.

Највероватније је састављач житија Св. Антоније био вишеструко поменути супрасаљски монах Арсеније, који је стигао у српски манастир Хиландар после 1536. године. У 1530. Арсеније, свештеник који је раније носио име Алексије, преписао је дело Св. Јована Климакуса „Лествица”, који је био у манастиру до 1530. године. Услед сукоба који је настао са архимандритом Сергијем Кимбаром [103, стр. 9-18], јеромонах Арсеније је узео дело Св. Јована Климака „Лествица” и упутио се у светогорски српски манастир Хиландар. Чувши за мучеништво схимонаха Антонија, Арсеније је могао да састави његов живот и пошаље га у манастир Супрасаљ.

Од средине 16. века. Манастир Супрасаљ је постао најважнији монашки центар у Великој кнежевини Литванској. Отвореност манастира за нове верске и филозофске токове није ослабила његову позицију у Православној цркви. И даље су одржаване блиске везе са традиционалним православним центрима у Кнежевини и иностранству, укључујући и земље Србије и Бугарске. Са Супрасаљским манастиром су се повезивале истакнуте верске личности из Московске кнежевине, Бугарске, Србије и Византије. Међу њима су били и о. Артемије, кнез Андреј Курпски, Матија Чехович, Исаија Каменчанин, Остафије Волович, Матија Стријковски и српски и бугарски патријарх Гаврило, који су архимандриту Тимотеју 1582. године доделили право ношења митре [14, стр. 82-83]. Године 1589. Супрасаљску лавру је посетио цариградски патријарх Јеремија Други, враћајући се из Москве [14, стр. 88]. Он је реорганизовао монашку заједницу, претварајући је у најважнији бастион Православне цркве у западној Литванији. Значај манастира утицао је на избор многих духовних и световних великодостојника као места њиховог сахрањивања [14, стр. 65, 73-74]. Захваљујући међународним везама, манастир добија значај пансловенског верског и културног центра.

<sup>14</sup> Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, Oddział Rękopisów, f. 19, nr 100. Por.: *Rękopisy supraskie w zbiorach krajowych i obcych*, opracował Antoni Mironowicz, Białystok 2014, s. 61-62; С. Ю. Темчин, *Древнейшие рукописи Супрасльского Благовещенского монастыря (1500-1532 гг.): новые данные*, [в:] *Современные проблемы археографии: сборник статей по материалам конференции проходившей в Библиотеке РАН, 25-27 мая 2010 г.*, Санкт-Петербург 2011, с. 134.

## Библиографија:

### Рукописни извори

1. Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге, ф. П. Доброхотова, № 31, л. 41.
2. Российский Государственный Исторический Архив в Санкт-Петербурге, ф. 823, оп. 3, № 3317;
3. Российская государственная библиотека в Москве, Собрание Е. Е. Егорова, ф. 98, № 39;
4. Центральная научная библиотека Академии наук Украины в Киеве, 475п/1656, л. 1-21, 26об-96, 157-169, 198-201, 205-208;
5. Archiwum Diecezjalne Kościoła Rzymskokatolickiego w Białymstoku, нр. 245, к. 23об-24v, 26-60 об.
6. Archiwum Państwowe na Wawelu, Archiwum Młynowskie Chodkiewiczów, ф. 36, нр. 29, к. 1, 80-84;
7. Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie, Zbiór dokumentów pergaminowych, нр. 66 (MNK 541/1);
8. Biblioteka Narodowa w Warszawie, Biblioteka Ordynacji Zamojskich, Dział Rękopisów, нр. 930, к. 106-108 об.
9. Lietuvos Mokslų Akademijos Vrublevskių Biblioteka, ф. 19, нр.: 57, 61, 62, 89, 100, 103, 180, 246, 247;
10. Lietuvos Valstybes Istorijos Archyvas, ф. 634, оп. 1, нр. 58, к. 416 об; ф. 634, оп. 1, нр. 3, к. 14об-41об;
11. Vilniaus universiteto biblioteka, ф. F58-7, В 1993, к. 1-4 об; В 1994;

### Штампани извори:

1. *Акты, издаваемые Виленской комиссией для разбора древних актов*, т. VII, Вильна 1874, с. 3.
2. *Акты исторические собранные и изданные Археографической комиссией*, т. I, Санкт-Петербург 1841, с. 524-529.
3. *Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа*, т. IX, Вильно 1870, с. 49-55, 185-205, 229-243, 461-462;
4. Буланин Д. М., 2012, *Чудо с грибом в Ксиропотаме*, [в:] *Словарь книжников и книжности Древней Руси*. вып. 2: (Вторая половина XIV-XVI в.). ч. III: Библиографические дополнения. Приложение, ред. Д. М Буланин, Санкт-Петербург, с. 734-738;

5. „Вестник Западной России”, 1866, г. IV, кн. 7, т. III, отд. 1, Вильно, с. 2, 9-14;
6. „Вестник Западной России”, 1865/1866, г. IV, кн. 7, т. III, отд. 2, Вильно, с. 1-6;
7. „Вестник Западной России”, 1867, г. V, кн. 1, т. I, отд. 2, Вильно, Приложения, с. 1-3;
8. „Вестник Западной России”, 1867, г. V, кн. 7, т. I, отд. 2, Вильно, с. 1-3, 6-9, 11, 15, 71;
9. *Древнерусские иноческие уставы, (Русский типик)* подг. текста Т. В. Суздальцева, Москва 2001;
10. Попов А., 1879, *Обличительные списания против жидов и латинян. (По рукописи имп. Публичной библиотеки 1580 г.)*, „Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских”, Москва, кн. 1, с. 1-41;
11. *Прадмова да Памянника ці Сінодыка з Супрасьскага манастыра 1631 г.*, 2013 (опр. Л. В. Ляўшун), [в:] *Рэлігійнае Пісьменства Кірылічнай Традыцыі XI-XV стст.*, Мінск, с. 547;
12. „Русская Историческая Библиотека”, 1878, т. IV, *Памятники полемической литературы в Западной Руси*, Кн. 1. Санкт-Петербург, с. 5-18;
13. „Русская историческая библиотека”, 1903, т. XIX, *Памятники полемической литературы в Западной Руси*. кн. III, Санкт-Петербург;
14. *Славянские рукописи Афонских обителей*, 1999, составили: А. А. Турилов і Л. В. Мошкова, под редакцией А. Э. Н. Тахиоса, Фессалоники, с. 127;
15. *Супрасьлски или Ретков сборник*, 1982, Й. Заимов, увод и коментар на старобългарски текст, М. Капалдо, подбор и коментар на гръцкия текст, т. I, София;
16. *Супрасьлски или Ретков сборник*, 1983, Й. Заимов, увод и коментар на старобългарски текст, М. Капалдо, подбор и коментар на гръцкия текст, т. II, София;
17. *Супрасльская летопись*, 1980, *Полное собрание русских летописей*, т. XXXV, Москва;
18. „Historica Russiae Monumenta”, 1841, ab A. I. Turgenevio, vol. 1, Petropoli, p. 123-127;
19. „Lietuvos Metrika”, 1995, (1499-1514), Knyga nr. 8, Vilnius, s. 143.
20. Mironowicz A., 2015, *Subotnik ili Pominnik monasteru supraskiego*, Białystok, s. 10-12;



21. Mironowicz A., 2009, *Summariusz dokumentów do dóbr supraskich*, Białystok, s. 54-55, 57, 136, 139;

## ЛИТЕРАТУРА

1. Белецкий А., 1899, *Митрополитъ Іосифъ II Солтанъ и отношение его къ Супрасльскому монастырю*, Вильна, с. 5-7, 12, 16-17, 19, 21-22, 34;
2. Богданович Д., 1978, *Каталог кирилских рукописа манастира Хиландара*, Београд, с. 104;
3. Бубнов И. Ю., Лихачева О. П., Покровская В. Ф., 1976, *Пергаменные рукописи библиотеки Академии наук СССР*, Леинград, с. 26;
4. Гильтебрандт П. А., 1871, *Рукописное отделение Виленской публичной библиотеки*, Вып.1, Вильна, с. 140.
5. Добрянский Ф. Н., 1882, *Описание рукописей Виленской публичной библиотеки, церковнославянских и русских*, Вильна, с. XXVII-XXXIII, с. 68, 106-107, 117, 122-123, 224-227, 286;
6. Е. Н., [Епископ Никанор], 1904, *Старый Синодик Супрасльскаго монастыря*, „Гродненские Епархиальные Ведомости”, № 27, с. 789;
7. Живојиновић М., 1972, *Светогорске келије и пиргови у средњем веку*, Београд, с. 91-102;
8. Зема В. Є., 2001, *Полеміко-догматичні збірки XVI- початку XVII ст.* „Український історичний журнал”, нр. 5, с. 43-74;
9. Иодковский И. И., 1915, *Церкви приспособленные к обороне в Литве и Литовской Руси*, „Древности”, т. VI, Москва с. 249-311;
10. Кацэр М. С., 1969, *Белорусская архитектура*, Минск, с. 48-52;
11. Кораћ В., Ковачевић М., 2004, *Манастир Хиландар. Конаци и утврђење*, Београд, с. 58-62.
12. Лабынцев Ю. А., 2000, *Об одном важном спросном моменте в судьбах белорусской православной культуры XVI столетия в связи с историей Супрасльскаго Благовещенскаго монастыря*, „ЕЛПІЗ”. Czasopismo Katedry Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku, R. II (XIII), z. 2 (15), Białystok, s. 168;
13. Макарий (Булгаков) Митрополит, 1879, *История Русской Церкви*, т. IX, Санкт-Петербург, с. 168;
14. Макарий (Булгаков) Митрополит, 1996, *История Русской Церкви*, кн. V, Москва, с. 168;
15. *Манастир Хиландар*, 2000, Београд, с. 14-15;

16. Миронович А., 2012, *Библиотека Супрасльского монастыря в XVI веке*, [в:] *Преоткриване: Супрасльски сборник – старобългарски паметник от X век*, ред. А. Милтенова, София, с. 309-329;
17. Модест (Стрельбицкий), 1865/1866, *Супрасльский Благовещенский монастырь*, „Вестник Западной России. Историко-литературный журнал”, г. IV, кн. 7, т. III, отд. 2, Вильно, Приложения, № 1, с. 1-6, 9-14, 72;
18. Модест (Стрельбицкий), 1867, *Супрасльский Благовещенский монастырь*, „Вестник Западной России. Историко-литературный журнал”, г. V, кн. 2, т. I, отд. 2, Вильно, с. 71-72;
19. Модест (Стрельбицкий), 1867, *Супрасльский Благовещенский монастырь*, „Вестник Западной России. Историко-литературный журнал”, г. V, кн. 6, т. II, отд. 2, Вильно, с. 128-131;
20. Модест (Стрельбицкий), 1867, *Супрасльский Благовещенский монастырь*, „Вестник Западной России. Историко-литературный журнал”, г. V, кн. 7, т. II, отд. 2, 1867, с. 1-3, 6-9, 11-15, 71-73;
21. Модест (Стрельбицкий), 1865, *Супрасльский Благовещенский монастырь*, „Литовские Епархиальные Ведомости”, № 3, с. 75-76;
22. *Монашество и монастыри в России XI-XX вв: исторические очерки*, 2002, отв. ред. Н. В. Сеницына, Москва;
23. Морозова Н. А., Темчин С. Ю., 1997, *Об изучении церковнославянской письменности Великого княжества Литовского*, „Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne”, т. II, Kraków, s. 23-35;
24. Морозова Н. А., Темчин С. Ю., 2005, *Древнейшие рукописи Супрасльского Благовещенского монастыря (1500-1532 гг.)*, [в:] *Z dziejów monasteru supraskiego*, Supraśl – Białystok, s. 131, 133-140;
25. Ненадовић С., 1997, *Осам векова Хиландара. Грађење и грађевине*, Београд, с. 21-23;
26. Николай (Далматов), 1892, *Супрасльский Благовещенский монастырь*, Санкт-Петербург, с. 6-7, 22, 24-27, 45, 62, 455-456, 464;
27. Обнорский С. П., 1914, *К литературной истории Хождения Арсения Солунского*, „Известия отделения русского языка и словесности Академии наук”, т. XIX, кн. 3, с. 196-205.
28. Оболенский М. А., 1836, *Супрасльская рукопись, содержащая Новгородскую и Киевскую сокращенные летописи*, Москва;
29. Петковић С., 1972, *Нектарие Србин, сликар XV в.*, „Зборник за ликовне уметности”, нр. VIII, Нови Сад с. 211-225;

30. Петковић С., 1995, *Српска уметност у XVI и XVII веку*, Београд, (Српска књижевна задруга. Коло 88, књ. 589), s. 255-281.
31. Петров Н. И., 1894, *Западнорусские полемические сочинения XVI века*, „Труды Киевской Духовной Академии”, № 2, с. 154-186.
32. Петров Н. И., 1894, *Западнорусские полемические сочинения XVI века*, „Труды Киевской Духовной Академии”, № 3, с. 349-380.
33. Петров Н. И., 1895, *Супрасльскій монастирь как защитник православия в XVI и в начале XVII века*, „Виленский календарь на 1896 год”, Вильно, с. 164-179;
34. Петрушевич А., 1867, *Холмская епархия и святители ее*, Львов, с. 32;
35. Покровский Ф., 1895, *Археологическая карта Гроденской губернии*, Вильна, с. 72;
36. Покровский Ф., 1908, *Послание Василия, пресвитера Никольского из дольней Руси об исхождении Святого Духа*, «Известия Отделения русского языка и словесности», т. CXII, кн. 3, прл. 1, с. 86.,
37. Покрышкин П. П., 1911, *Благовещенская церковь в Супрасльском монастыре*, [в:] *Сборник археографических статей поднесенный графу А. А. Бобринскому*, Санкт-Петербург, с. 222-237;
38. Рогов А. И., 1980, *Фрески Супрасля*, [в:] *Древнерусское искусство. Монументальная живопись XI-XVII вв.*, Москва, с. 345-371;
39. Рогов А. И., 1978, *Литературные связи Белоруссии с балканскими странами в XV-XVI вв.*, [в:] *Славянские литературы. VIII Международный съезд славистов, Загреб-Любляна, сентябрь 1978 г. Доклады советской делегации*, Москва, с. 187-194;
40. Рогов А. И., 1978, *Супрасль как один из центров культурных связей Белоруссии с другими славянскими странами*, [в:] *Славяне в эпоху феодализма*, Москва, с. 330-331;
41. Рогов, А. И., 1980, „Фрески Супрасля”, Подобедова, О. И. (отв. ред.), *Древнерусское искусство. Монументальная живопись XI – XVII вв.*, Москва, 343-356;
42. Тахиаос А. Е., 1979, *Улога светого Саве у оквиру словенске књижевне делатности на Светој Гори*, „Међународни научни скуп Сава Немањин Свети Сава. Историја и предање. Децембар 1976”, Београд, с. 85-89;
43. Темчин С. Ю., 2014, *Афоно-сербский оригинал супрасльского рукописного комплекта служебных миней середины XVI в. и*

- его дальнейшая судьба, „Афон и славянский мир. Сборник”, нр. 1, ред. Ж. Л Левшина, Афон, с. 184–192;
44. Темчин С. Ю., 2011, *Древнейшие рукописи Супрасльского Благовещенского монастыря (1500-1532 гг.): новые данные*, [в:] *Современные проблемы археографии: сборник статей по материалам конференции проходившей в Библиотеке РАН, 25-27 мая 2010 г.*, Беляева И. М. (ред.), Санкт-Петербург, с. 134;
  45. Темчин С. Ю., 2011, *Послесловие к четъему „Апостолу” 1183 года монаха Исаяи в супрасльском списке Матвея Десятого 1502-1507 года*, „Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne”, t. VI, Kraków, s. 131;
  46. Темчин С. Ю., 2010, *Рукописи Кимбаровского собрания Супрасльского Благовещенского монастыря (1532-1557 гг.)*, „Knygotyra”, t. LIV, Vilnius, с. 173-180;
  47. Темчин С. Ю., 2010, *Сколько книг было в Супрасльском Благовещенском монастыре*, [в:] „Здабыткі: Дакументальныя помнікі на Беларусі”, вып. 12, Мінск, с. 70-75;
  48. Темчин С. Ю., 2007, *Супрасльский список хроники Георгия Амартола середины XVI века и его антиграф 1494 года*, „Knygotyra”, vol. 49, с. 77;
  49. Темчин С. Ю., 2012, *О хиландарском проишождении афонско-сербского оригинала супрасльских рукописных служебных нибей середины XVI века*, „Καλοφώνια: Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії”, ч. VI, Львів, с. 15-20;
  50. Турилов, А. А. 2001, „Антоний Супрасльский”, *Православная энциклопедия*, т. II, Москва, с. 680;
  51. Турилов, А. А. 2001, „Южнославянские памятники в литературе и книжности Литовской и Московской Руси XV – первой половины XVI в. – парадоксы истории и географии культурных связей”, *Славянский альманах 2000*, Москва, 247-285.
  52. Турилов А. А., 2013, *Житие преподобномученика Антония Супрасльского и славянские жития балканских новомучеников XVI в. (к постановке проблемы)*, „Hagiographia Slavica”, ed. Herausg. von J. Reinhart, Munchen-Berlin-Wien, („Wiener Slawistischer Almanach. Sonderband”. Bd. 82), s. 265-273;
  53. Улащик Н. Н., 1985, *Введение в изучение белорусско-литовского летописания*, Москва, с. 35;

54. Уљяновський В. І., 1994, *Історія церкви та релігійної думки в Україні у трьох книгах*. Кн.1: *Середина XV-кінець XVI століття*, Київ, с. 103;
55. Фотіћ А., 2000, *Света Гора и Хиландар у Османском царству XV-XVII век*, Београд, с. 266-267;
56. Церетели Е., 1899, *Елена Иоанновна, великая княгиня литовская, русская, королева польская*, Санкт-Петербург, с. 242;
57. Чантурия В. А., 1969, *История архитектуры Белоруссии*, Минск, с. 88-90;
58. Чистякова, М. В. 2011. „Текстологические особенности стихного пролога ГИМ, Увар. 56”, *Slavistica Vilnensis* 2010 (Kalbotyra 55 (2)), с. 46-62.
59. Щавиская Л. Л., 1998, *Литературная культура белорусов Подляшья XV-XIX вв., Книжные собрания Супрасльского Благовещенского монастыря*, Минск, с. 38;
60. Щавиская Л. Л., Лабынцев Ю. А., 2003, *Литература белорусов Польши XV-XIX вв.*, Минск, с. 61-71, 111;
61. Alexandrowicz S., 1971, *Nowe źródło ikonograficzne do obłężenia Połocka w 1579 r.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. XIX, z. 1, Warszawa, s. 19-22;
62. Grala H., 1997, *Kolpak Witoldowy czy czapka Monomacha? (Dylematy wyznawców prawosławia w monarchii ostatnich Jagiellonów)*, [w:] *Katolicyzm w Rosji i prawosławie w Polsce (XI-XX w.)*, Warszawa, przyp. 3, s. 61;
63. Jasnowski J., 1937, *Chodkiewicz Aleksander*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. III, Kraków, s. 354;
64. Kierejczuk E., 2011, *Kodeks supraski wśród zbiorów biblioteki monasteru supraskiego. Kilka hipotez w sprawie czasu przybycia Minieji Czetnej z XI wieku do Supraśla*, „Latopisy Akademii Supraskiej”, pod red. U. Pawluczuk, vol. II, Białystok, s. 141-150;
65. Kochanowski W., 1963, *Pobazyliański zespół architektoniczny w Supraślu*, „Rocznik Białostocki”, nr 4, Białystok, s. 355-396;
66. Lebedzińska Z., 1968, *Freski z Supraśla. Katalog wystawowy*, Kraków, s. 26;
67. Luba-Radziński Z., 1928, *Sprawa odrębnego pochodzenia Chodkiewiczów litewskich i białoruskich*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, t. VIII, R. 1926-1927, Kraków, s. 109-132;

68. Maroszek J., 2013, *Monografia miasta i gminy Supraśl*, Supraśl, s. 429-564;
69. Mironowicz A., 2011, *Biblioteka monasteru supraskiego w XVI wieku*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, nr 36, Białystok, s. 5-23;
70. Mironowicz A., 2015, *Biblioteka monasteru supraskiego do połowy XVI wieku*, Матэрыялы XI Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў „Кніжная культура Беларусі XI – пачатку XX ст.”, Мінск, 16-17 красавіка 2015 г., Мінск, с. 64-75.
71. Mironowicz A., 2012, *Ewangelizacja „prostą mową” w XVI wieku*, „Latopisy Akademii Supraskiej”, vol. III, pod red. U. Pawluczuk, Białystok, s. 9-18.
72. Mironowicz A., 1988, *Kodeks supraski*, „Białostoczczyzna”, nr 1(9);
73. Mironowicz A., 2003, *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*, Białystok, s. 223, 225;
74. Mironowicz A., 1988, *Latopisy supraskie jako jedno ze źródeł „Kroniki polskiej...” Macieja Strykowskiego*, [w:] *Studia polsko-litewsko-białoruskie*, Prace Białostockiego Towarzystwa Naukowego, nr 31, pod red. J. Tomaszewskiego, E. Smółkowej i H. Majeckiego, Warszawa, s. 22-32;
75. Mironowicz A., 2011, *Literatura bizantyjska w Kościele prawosławnym na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI wieku*, „Търновска Книжовна Школа”, Търново и идеята за Християнския Универсализъм XII-XV век, т. IX, Велико Търново, с. 692-704;
76. Mironowicz A., 2009, *Literatura bizantyjska w Kościele prawosławnym na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI wieku*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, nr 31, Białystok, s. 145-147;
77. Mironowicz A., 2015, *Rękopisy bułgarskie w zbiorach biblioteki monasteru supraskiej do połowy XVI wieku*, „Търновска книжовна школа”, nr. 10, „Търновска Държава на духа”, Велико Търново, с. 17-39;
78. Mironowicz A., 2013, *Najstarszy Cybbotnik или Поминник monasteru supraskiego*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, nr 40, Białystok, s. 233-243;
79. Mironowicz A., 2003, *Największa fundacja Aleksandra Chodkiewicza. Spór o charakter fundacji*, [w:] *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku*, pod red. J. Urwanowicza, Białystok, s. 529-550;



80. Mironowicz A., 2015, *Nieznane losy pierwszych ihumenów supraskich*, Białystok, s. 41-59, 84-98;
81. Mironowicz A., 2013, *O początkach monasteru supraskiego i jego fundatorach*, Supraśl, s. 12-18, 34-35;
82. Mironowicz A., 2014, *Sobory wileńskie 1509 i 1514 roku*, [w:] *Synody Cerkwi prawosławnej w I Rzeczypospolitej*, pod red. Marzanny Kuczyńskiej i Urszuli Pawluczuk, „Latopisy Akademii Supraskiej”, vol. 5, Białystok 2014, s. 71-82.
83. Mironowicz A., 2015, *Święty Antoni Supraski*, „ΕΛΠΙΣ” Czasopismo Katedry Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku, R. XVII (XXVIII), z. 29 (42), Białystok, s. 11-24;
84. Mironowicz A., 1989, *Związki literackie Kijowa z monasterem supraskim w XVI wieku*, „Slavia Orientalis”, t. XXXVIII, nr 3-4 s. 541-542;
85. Mironowicz A., 2009, *Związki monasteru supraskiego ze Świętą Górą Athos w XVI wieku*, [w:] *Święta Góra Athos w kulturze Europy. Europa w kulturze Athos*, pod red. M. Kuczyńskiej, Gniezno, s. 122-134;
86. Mironowicz A., 1998, *Życie monastyczne na Podlasiu*, Białystok, s. 14-17;
87. Mironowicz A. i M., 2014, *Św. Antoni Supraski*, Białystok;
88. Morelowski M., 1939, *Zarys syntetyczny sztuki wileńskiej od gotyku do neoklasycyzmu z przewodnikiem po zabytkach między Niemnem a Dźwiną*, Wilno;
89. Naumow A., 2005, *Monaster supraski jako jeden z głównych ośrodków kulturalnych w Rzeczypospolitej*, [w:] *Z dziejów monasteru supraskiego*, Supraśl-Białystok, s. 108, 110;
90. Papée E., 1949, *Aleksander Jagiellończyk*, Kraków, s. 71-72.
91. *Rękopisy supraskie w zbiorach krajowych i obcych*, 2014, pod red. A. Mironowicz, Białystok, s. 11-50, 61-62;
92. Siemaszko A., 2006, *Freski z Supraśla: unikatowy zabytek XVI-wiecznego pobizantyńskiego malarstwa ściennego*, Białystok, s. 38-48.
93. Siemaszko A., 1996, *Malowidła ścienne cerkwi Zwiastowania w Supraślu. Rekonstrukcja programu ikonograficznego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z historii sztuki”, z. 21, Kraków, s. 13-58;
94. Stawicki St., 1972 *Czy Nektarij autor „Typika” był autorem malowideł supraskich?* „Biuletyn Historii Sztuki”, R. XXXIV, nr 1, Warszawa, s. 30-35;



95. Szymański S., 1972, *Freski z Supraśla. Próba rekonstruowania genealogii*, „Rocznik Białostocki”, t. XI, Białystok, s. 161-181;
96. Szyszko-Bogusz A., 1914, *Warowne zabytki architektury kościelnej w Polsce i na Litwie*, [w:] *Sprawozdanie Komisji do badań nad historią sztuki w Polsce*, t. IX, z. 3-4, Kraków;
97. Tachiaos A. E., 1966, *Le monachisme serbe de Saint Sava et la tradition hésychaste athonite*. „Hilandarski sbornik”, vol. I, Beograd, p. 83-89;
98. Takala-Roszczenko M., 2013, *The ‘Latin’ within the ‘Greek’: The Feast of the Holy Eucharist in the Context of Ruthenian Eastern Rite Liturgical Evolution in the 16th-18th Centuries*, Joensuu, p. 69-71;
99. Trajdos T. M., 1985, *Metropolici Kijowscy Cyprian i Grzegorz Camblak a problemy Cerkwi prawosławnej w państwie polsko-litewskim u schyłku XIV i w pierwszej ćwierci XV w.*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et studia”, t. II, Poznań, s. 211-234;
100. Wolff J., 1895, *Kniaziewie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa, s. 618;
101. Ο νεομάρτυς Αντώνιος ό Καρεώτης, 2006, Αντώνιος Αιμίλιος Ταχιάος, *Άγνωστη Αθλώνιτες νεομάρτυρες, Αγιορειτική βιβλιοθήκη, Άγιον Όρος*, p. 11-49;
102. Παν. Χρήστο Κ., 1987, *Το άγιον Όρος*, Αθήνα, p. 107;
103. Ταχιάος Α. Α., 2001, *Ένα άγιορειτικό μοναστήρι πού χάθηκε: Η παλαιά Μονή Ρωσιχού, όπως τήν περιγράφει ό Βασίλειος Γρηγορόβιτς Μπάρσχυ*, „Αφιέρωμα οτή μνήμη τού Σωτήρη Κίσσα”, Θεσσαλονίκη, p. 619.

**Антоний Миронович**

Университет г. Белостока

## **КОНТАКТЫ СУПРАСЛЬСКОГО МОНАСТЫРЯ С СЕРБИЕЙ БОЛГАРИЕЙ И СВЯТОЙ ГОРОЙ АФОН В КОНЦЕ XV – СЕРЕДИНЕ XVI В.**

*Резюме:* Супрасльский монастырь в XVI в. поддерживал тесные контакты с ведущими православными центрами в стране и за рубежом. Тесные контакты монастыря с Киевом, Слуцком, Москвой, Сербией, Валахией, Болгарией и Грецией дали возможность сосредоточить в нем культурное наследие многих народов. Супрасльская лавра стала важным местом богословской мысли. Супрасльские монахи, отстаивая каноны Православной Церкви, оставались открытыми для новых философских и религиозных течений. На открытый характер монастыря влияло его расположение на границе Литвы и Короны и, следовательно, на стыке различных религиозных и философских течений восточного и западного христианства. Влияние восточнославянской и балканской культур видимо в обители в коллекциях монастырской библиотеки, архитектуре и иконописи.

*Монастырская библиотека уже при архимандрите Сергии Кимбаре в 1532 г. состояла из 129 книг, включая 5 печатных. Ф. Н. Добрянский пишет, что в то время библиотека имела 131 рукописную книгу. Рукописи были собраны в течение настоятельства первых четырех архимандритов монастыря (Пафнутия, Каллиста, Антония и Ионы). При их преемнике архимандрите Сергии Кимбаре библиотека обогатилась следующими 74 рукописями. Инвентаризация монастырской библиотеки от 1557 г. насчитывает более 200 рукописей и печатных книг. В 1645 г. их было уже 587. Интересным является характер книг, хранящихся в монастыре. До 1532 г., 43,3% или 56 из них были литургического*

характера, 51,9% (67) – литературного и 4,7% (6) составляли уставы, каноны, церковные законы. При архимандрите Сергии Кимбаре библиотека пополнилась 80 книгами, в том числе 74 рукописями. Результаты исследований Юрия Лабынцева указывают, что 42 из них были литургического характера (Апостол, Служебник, Евангелие, Часослов, Минея и т.д.), 34 – литературного (Толкование Священного Писания, история, Жития святых, и т.д.) и 4 другого назначения (уставы, каноны, правила). Среди вновьприобретенных книг пять были написаны на греческом языке.

**Ключевые слова:** *Сербия, Болгария, Святая Гора, Супрасальский монастырь.*